

Deborah A. Boyle: *Descartes on Innate Ideas*

London: Continuum 2009, 177 s.

Monografia *Descartes on Innate Ideas* (*Descartes o vrodenných ideách*) pozostáva zo šiestich kapitol, v ktorých sa venuje problematike vrodenej ideí v prácach Reného Descarta, ktorú môžeme považovať za jednu z centrálnych tém nielen v novovekej filozofii. Deborah A. Boyleová ako prvá autorka venuje tomuto problému celú monografiu a vyplní tak prázdny interpretačný priestor nielen v anglickom jazykovom prostredí. Cieľom práce, ako autorka naznačuje v úvode, je predstaviť ucelenú koncepciu vrodenných ideí, pri ktorej nestačí uvažovať len o ideách samých, ale treba brať do úvahy aj to, čo Descartes mieni pod vrodenosťou. Pojem vrodená idea zahŕňa v sebe tri rozdielne významy – autorka rozlišuje medzi ideou v objektívnom zmysle (idea_o), ideou v materiálnom zmysle (idea_m) a ideou ako dispozíciou (idea_d):

Preto budem tvrdiť, že pojem „vrodená idea“ môže znamenať buď objekt istej činnosti myslenia (ktorý budem nazývať vrodená idea v objektívnom zmysle alebo, ako píše Vere Chappellová, vrodená idea_o), alebo činnosť myslenia (čo budem nazývať vrodenu ideou v materiálnom zmysle alebo vrodenu ideou_m), či určitú schopnosť (vrodená idea ako dispozícia alebo vrodená idea_d). (s. 3)

V prvých troch kapitolách sa Deborah A. Boyleová venuje dokazovaniu, že takéto rozlíšenie má v Descartových textoch svoje opodstatnenie. V druhej polovici monografie skúma jednotlivé príklady vrodenných ideí a snaží sa podať ich vysvetlenie na základe predchádzajúceho delenia.

Prvá kapitola s názvom *The Multiple Meanings of 'Innate Idea'* (*Viacvýznamovosť výrazu „vrodená idea“*) predstavuje spomínané delenie vrodenných ideí v Descartových dielach. Autorka sa najprv venuje samému pojmu idea, ktorý Descartes definuje ako modus myslenia. V úvodnej časti tejto kapitoly sa ukazuje, ako bude autorka postupovať v celej svojej úvahe. Najprv predostrie tému – napríklad, aké druhy ideí môžeme u Descarta rozlišovať – následne pracuje s pramennou literatúrou, v ktorej hľadá dôkazy pre svoje tvrdenia a tie nakoniec porovná s interpretáciami od iných autorov. Musíme vyzdvihnúť, že autorka pracuje v celom svojom diele s pramennými textami v origináli – či už vo francúzskom, alebo latinskom jazyku. Rovnako dobre ako preukazuje znalosť diel samotného filozofa, orientuje sa aj v interpretačnej literatúre

svojho jazykového prostredia. Pri delení ideí v prvej kapitole postupuje od delenia na vrodené idey v materiálnom a objektívnom zmysle, ktoré podkladá textami primárne z Descartových *Meditácií*, kde idea v materiálnom zmysle predstavuje intelektuálny akt, ktorý nastáva, keď máme istú ideu, teda koncept veci. Naproti tomu idea v objektívnom zmysle predstavuje stav, kedy už dokážeme o danej veci niečo tvrdiť, teda ak sa daná vec nachádza v našom intelektu. Toto rozdelenie však nezachytáva Descartove tvrdenia o tom, že niektoré vrodené idey si nemusíme hneď všimnúť, nemusia byť od narodenia aktualizované, a teda majú charakter akejsi dispozície a sú v našej mysli zastúpené len potenciálne. Autorka sa v nasledujúcej časti kapitoly snaží vyrovnať s dostupnými interpretáciami týkajúcimi sa tejto problematiky. Pozitívum jej postupu spočíva v tom, že svoje argumenty zakladá na pramennej literatúre, v ktorej sa prehľadne orientuje na rozdiel od autorov, ktorých kritizuje. Miestami však jej kritika vyznieva nedôsledne – kritike nepodrobuje samu interpretáciu, ale len nedôslednú prácu interpretátora s textom. Slabou stránkou je aj dôkaz komplementárnosti jednotlivých druhov vrodených ideí navzájom. Sama autorka poukazuje v prvej kapitole na to, že idea_o nemusí vždy mať korelát v idei_m, ak sa nebude dispozícia tejto idey aktualizovať. Ako je potom možné, že vlastnime ideu v objektívnom zmysle, ktorú nevnímame?

Druhá kapitola *Innate Ideas as Objects and Acts (Vrodené idey ako objekty a činnosti)* sa venuje rozdeleniu ideí na vrodené v materiálnom a vrodené v objektívnom zmysle. Začiatok kapitoly však poukazuje aj na rozdiel vrodených a získaných ideí. Boyleová pripomína, že vrodené idey pochádzajú z našej vlastnej prirodzenosti, ktorú na základe textov stotožňuje s čistým intelektom. Získané idey naopak pochádzajú zo zmyslovej skúsenosti. Ďalšou črtou vrodených ideí, na rozdiel od ideí získaných, je aj to, že k nám neprichádzajú neočakávane. Boyleová argumentuje, že v tomto prípade išlo o vrodené idey v materiálnom zmysle, pretože len ony pochádzajú z našej prirodzenosti. Venuje veľkú pozornosť tomu, že idey v objektívnom zmysle pochádzajú od Boha, a preto ich môžeme považovať za večné. Rozdelenie na vrodené idey v objektívnom a materiálnom zmysle má svoje opodstatnenie aj v otázke jasnosti a zreteľnosti vrodených ideí. Vrodené idey v materiálnom zmysle sa môžu považovať za jasné a zreteľné, respektíve za nejasné a zmätené percepcie našich vrodených ideí v objektívnom zmysle. Za jasné ich považujeme vtedy, ak sú otvorené mysli, ktorá na nich upriamuje pozornosť, a zreteľné, ak ich dokážeme oddeliť od

iných percepcií. Jasnosť a zreteľnosť v sebe nesú aj normatívnu charakteristiku – ak ideu považujeme za jasnú a zreteľnú, môžeme si byť istí jej pravdivosťou.

Tretia kapitola *The Role of Reflection in Perceiving Innate Ideas* (Úloha reflexie vo vnímaní vrodenných ideí) opisuje úlohu reflexie a pozornosti vo vnímaní našich vrodenných ideí. V tejto kapitole Deborah A. Boyleová naďalej vysvetľuje prepojenie všetkých troch druhov vrodenných ideí:

To znamená, že naše vrodenné idey_o sú objektmi vrodenných ideí_m cez naše vrodenné idey_a; a túto schopnosť vykonávame cez zameranie pozornosti alebo reflektovanie naši vlastných myšlienok. Preto reflexia alebo pozornosť hrajú centrálnu úlohu v Descartovom poňatí toho, ako vnímame naše vrodenné idey. (s. 54)

Autorka naznačuje aj úlohu implicitného poznania vrodenných ideí. Na niekoľkých príkladoch Descartových textov analyzuje úlohu vrodenných ideí, s ktorými sa v úvahách počítalo skôr, ako boli implicitne vyslovené. Príklady sú vybrané s pozoruhodnou presnosťou a autorkina argumentácia je v tomto prípade naozaj presvedčivá. Na tomto základe venuje pozornosť aj idei Boha. Tvrdí, že aj táto idea bola v *Meditáciách* explicitne vyslovená až na základe uvedomenia si hraníc ľudskej existencie, z ktorých sa odvodila neobmedzená existencia bytosti, ktorá sa už vopred považovala za Boha. V nadväznosti na predchádzajúcu kapitolu Boyleová poznamenáva, že ideu môžeme učiniť zreteľnou, až keď ju budeme explicitne vnímať. Explicitné vnímanie znamená pre autorku vôľový akt pozornosti. Otázkou však ostáva, či je podľa Descarta možné, aby niektoré dispozície vrodenných ideí neboli nikdy explicitne vnímané, teda či môže naša pozornosť obísť isté idey_a? Boyleová ani v tejto kapitole na danú otázku neodpovedá.

Štvrtá kapitola *The Natural Light Reconsidered* (Prírodné svetlo ešte raz) sa zameriava práve na dôkaz ideí, ktorý pochádza z prirodzeného svetla. Autorka sa pokúša na základe textovej analýzy dokázať, že propozície, ktoré k nám prichádzajú vďaka prirodzenému svetlu, sú vrodennými ideami. Takéto propozície sú zároveň všeobecnými pojmami a večnými pravdami. V prvej časti kapitoly však autorka upozorňuje na to, aby sme si dané dve skupiny nezamieňali. Aj keď pravdy, respektíve všeobecné pojmy, ktoré vnímame na základe prirodzeného svetla, patria do skupiny večných právd, tieto dve skupiny nie sú úplne identické. Skôr než Boyleová pokračuje vo svojich úvahách, pýta sa, čo Descartes rozumie pod pojmom prirodzené svetlo. Po zvážení niekoľkých interpretácií prichádza Boyleová k vlastnej interpretácii,

ktorá chápe prirodzené svetlo ako čistý intelekt, ale prekvapivo ho spája aj s vôľou. Kritizujúc interpretáciu Johna Morrisa, ktorý rozdeľuje chápanie na aktívne a pasívne a následne stotožňuje prirodzené svetlo s pasívnou funkciou intelektu, sa Boyleová obracia práve na aktívnu zložku v podobe vôle. Úlohou vôle je zameriavať pozornosť čistého intelektu pri vnímaní a chápaní. Podľa autorky sú tieto dva fenomény nerozlučne späté pri vnímaní zrozumiteľných právd aj pri zameriavaní pozornosti intelektu na seba. Napriek tomu, že Boyleová podáva niekoľko dôkazov v prospech svojej a v neprospech Morrisovej interpretácie, v závere kapitoly konštatuje, že pojem prirodzené svetlo by sme mali chápať v menej striktnom zmysle, pretože aj sám Descartes ho striktno chápe ako pasívny čistý intelekt. Kriticky uvažujúc v nás môže dané vyhlásenie vzbudiť otázku, či sa naozaj máme nechať presvedčiť interpretáciou Deborah A. Boyleovej, ktorá zdôrazňuje úlohu aktívnej vôle vo vnímaní vrodenných ideí.

Piata kapitola *The Natural Light and Its Truths (Prirodzené svetlo a jeho pravdy)* plynule nadväzuje na predchádzajúcu kapitolu. Autorka sa v nej zameriava na pravdy, ktoré vnímame vďaka prirodzenému svetlu, a upozorňuje, že tieto pravdy nemôžeme stotožniť so všetkými vrodennými ideami, pretože vrodenné idey získavame aj iným spôsobom ako cez prirodzené svetlo. Boyleová považuje za pravdy prirodzeného svetla také pravdy, ktoré sú propozíciami, pretože pri žiarení prirodzeného svetla sa rozhodujeme a rozhodnutie si vždy vyžaduje, aby sa intelekt zaoberal istou propozíciou. Na druhej strane takéto pravdy patria pod pravdy čistého intelektu, ktorý sa sám reflektuje v procese myslenia, teda patria mysli a netýkajú sa materiálnej substancie. A k týmto pravdám dospievame v dvoch krokoch – autorka sa vracia k svojim predchádzajúcim tvrdeniam o implicitnom poznaní a reflexívnom poznaní, ktoré sa preukazuje v explicitnej podobe. Za pravdy prirodzeného svetla považuje Boyleová nakoniec všeobecné pojmy, ktoré získavame na základe jednoduchých pojmov cez vôľou zameraný čistý intelekt. Vo zvyšnej časti kapitoly sa autorka venuje rozboru príkladov takýchto právd, medzi ktoré zaraďuje cogito a existenciu; realitu, príčiny a následky; klam, ktorý vzniká v dôsledku chyby pozorovateľa. Pri týchto príkladoch sa však autorke stráca rozdelenie na tri skupiny vrodenných ideí. Otázka, ktoré z nich sú práve osvetlené prirodzeným svetlom, ostáva nezodpovedaná.

Začiatok poslednej kapitoly s názvom *Innate Ideas, Corporeal Substance, and Mathematics (Vrodenné idey, telesná substancie a matematika)* suma-

rizuje doterajšie závery, ktoré autorka vyjadrila vo svojej práci a znovu opakuje rozdelenie vrodenných ideí na tri skupiny. Zvyšok kapitoly sa venuje zaujímavým príkladom vrodenných ideí, konkrétne ideám rozľahlosti, tvaru, geometrickým a matematickým propozíciám a zákonom pohybu. Dôvodom, prečo im Boyleová venuje značnú časť svojich skúmaní, je ich špeciálne postavenie medzi vrodennými ideami. Aby sme dané idey mohli poznať, musíme okrem čistého intelektu zapojiť pri ich nazeraní aj zmyslové vnímanie. „Vnímať túto ideu vyžaduje využitie zmyslového vnímania. V tomto ohľade nemôže čistý intelekt vnímať ideu rozľahlosti iba cez reflexiu samého seba, ale musí zamerať pozornosť na zmyslové vnemy“ (s. 122). Podobne autorka narába aj s ostatnými príkladmi ideí a pri svojom rozbere sa opäť vo veľkej miere opiera o pramenné texty. Príklady sú usporiadané na základe nadväznosti a udržiujú prehľadnosť kapitoly. Autorke by sa však mohlo vyčítať, že poslednému príkladu venuje malú pozornosť len v rozsahu necelých dvoch strán. V poslednej kapitole sa tiež miestami stráca rozdelenie ideí do troch skupín. Autorka už veľkou väčšinou používa len pojem vrodenná idea bez indexu, teda bez odkazu na skupinu ideí, ako si kládla za cieľ svojej práce.

Napriek menším výhradám k jednotlivým kapitolám, považujem toto dielo za starostlivo pripravenú interpretáciu problematiky Descartových vrodenných ideí s cieľom podať ucelenú koncepciu, ktorá sa nevyhýba jednotlivým príkladom a dôsledne analyzuje problémy, ktoré so sebou prinášajú Descartove pramenné texty aj jednotlivé interpretácie, s ktorými autorka pracovala. Kniha prehľadne ponúka spracovanie témy vrodennosti a stáva sa tak vhodným úvodom do tejto problematiky. Pre svoju jednoduchosť a presnosť vyjadrovania je zároveň prístupná nielen odborníkom, ale aj študentom filozofie.

Katarína Hrnčiarová